

Bir Aruz Ustası Olarak Mehmet Âkif Ersoy

Mustafa GÜNEŞ*

ÖZ

VIII. yüzyılda Arap edebiyatında doğan aruz, başta İran edebiyatı olmak üzere İslâm edebiyatlarında kullanılmaya başlandı ve İslâmiyet'in kabulünden sonra da Türk şiirinde yer aldı.

Mehmet Âkif Ersoy, çocukluğundan itibaren özellikle şiire meraklı olan bir insandır. Onun, şiir dünyasını besleyen en güçlü damarlardan birisi de divan şiiri geleneğidir. Çocukluğundan itibaren klâsik edebiyat geleneği içerisinde yetişen Mehmet Âkif'in şiirlerinde, şekil açısından eskiye ait pek çok unsur ve özellik bulunur. Şair, bütün şiirlerini divan edebiyatı nazım şekillerini kullanarak aruz vezni ile yazmıştır.

Sağlam bir anlatım, aruz vezninin Türkçeye başarıyla uygulanmış olması ve hikâye üslubunu çok sevmesi gibi konular, Mehmet Âkif'in şiirinin en belirgin özelliklerini gözler önüne serer. Önemli bir kısmı manzum hikâyelerden oluşan Safahat adlı şiir kitabı, bir yönüyle modern bir mesnevi veya manzum bir roman olarak da kabul edilir.

Mehmet Âkif Ersoy, son devirde Türk şiirinde aruzun başarıyla uygulanabileceğini şiirleriyle açıkça göstermiştir. Aruz, Mehmet Âkif'in şiirlerinde Türkçe ile en güzel şekilde bağdaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk şiiri, aruz, Mehmet Âkif Ersoy.

ABSTRACT

A Prosody (*Aruz*) Master: Mehmet Akif Ersoy

Prosody (*aruz*), born in the Arab literature in the 8th century, was used in Islamic literature, especially the Iran literature. After the conversion of the Turks to Islam in the 10th century, it also took its place in the Turkish poetry.

Mehmet Âkif Ersoy, beginning from his childhood, had a particular interest in poetry. One of the strongest assets of his poetry was the

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, e-posta: mgunes74@gmail.com

divan tradition. Having been raised in tradition of classical literature, Âkif's poems carries many components and features of the past in terms of form.

The poet wrote all of his poems with *aruz*, by using the shape of verses of the divan literature. Certain characteristics of Mehmet Âkif's poetry are his solid expression, successful adaptation of *aruz* to Turkish language and adoration of the narrative style. Mostly consisted of narratives written in verses, Mehmet Âkif's book, *Safahat* is accepted, in a way, as a modern masnavi or a novel written in verses.

Mehmet Âkif clearly showed with his poems that the *aruz* could be successfully implemented to the Turkish poetry. Mehmet Âkif's poems proves that *aruz* is compatible with Turkish language.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Turkish poetry, prosody (*aruz*).

Insanoğlu, tarih boyunca sözünü unutulmaktan kurtarmak ve şiire yüklediği manaların daha kalıcı olabilmesi için vezin ve kafiye başvurmuştur. Bunun için Latin, Yunan, Arap ve İran şiiri gibi eski şiirler, hep ölçü ile söylenerek, ritme ayrı bir önem verilmiştir. Böylece, şiirin dizeleleri arasında bir terazi oluşturulup birbirine denk düşen ritmik sözler, yan yana getirilerek şiirde musiki meydana getirilmek istenmiştir. (Pala 2003: 64-65)

Çocukluk döneminden itibaren şiir meraklısı olan Mehmet Âkif'in, şiir dünyasını besleyen en güçlü damarlardan birisi de divan şiiri geleneğidir. Çocukluğundan itibaren klâsik edebiyat geleneği içerisinde yetişen Mehmet Âkif'in şiirlerinde, şekil açısından eskiye ait pek çok unsur ve özellik bulunur.

Şair, bütün şiirlerini divan edebiyatı nazım şekillerin istifade ederek aruz vezni ile yazmıştır. İslâmî dönem Türk şiirine ait pek çok unsurun, Mehmet Âkif'in eserlerine ayrı bir değer kazandırdığı ve geniş halk kitleleri tarafından beğenilerek okunmasını sağladığı söylenebilir. Bu yazıda, öncelikle Mehmet Âkif'in şiirlerinin can damarlarından birisi olarak kabul edilen ve divan şiirinin önemli bir unsuru olan aruzun doğuşu, gelişimi ve şair, aruz ilişkisi üzerinde durulacaktır.

VIII. yüzyılda Arap edebiyatında doğan aruz vezni, zamanla başta İran edebiyatı olmak üzere çeşitli İslâm edebiyatları tarafından benimsendi. İslâmiyet'in kabulünden sonra da Türk edebiyatında bir şiir ölçüsü olarak kullanılmaya başlandı. (İpekten 2005: 140)

Bir şiir ölçüsü olarak önce İran edebiyatını geniş çaplı etkisi altına alan aruz vezni, daha sonra Afganistan, Hindistan ve Orta Asya edebiyatlarına yansımıştır. X. yüzyıldan itibaren İslâm kültür ve medeniyetinin etkisi altın-

da kalan Türk şairleri, hece vezninin yanında aruzu da kullanmaya başladı. (İpekten 2005: 131)

İran halkı, İslâmiyet'in yayılması sürecinde, Abbasiler zamanında ülkelerine gelen Arap bilim, kültür ve edebiyatını kabullenmek zorunda kaldı. Sasaniler devrinin ileri düzeydeki kültürüne, dinin ve siyasetin de etkisiyle Arap kültürü egemen olmuş; bu arada Arap şiiri nazım şekilleri ve şiir ölçüsü de İran edebiyatına yerleşmiştir. Daha önce İran'da kullanılan nazım şekilleri ve şiir ölçüleri de Sasaniler devrindeki yerlerini yavaş yavaş Arap nazım şekillerine ve aruz ölçüsüne bırakmıştır.

Gazneliler döneminde, eski şiirdeki âhenk ölçülerinde olan bazı değişikliklerle, Arap aruzundan farklı yeni bir aruz sistemi ortaya çıkmıştır. Arap ve İran aruzları arasındaki ilk ve en önemli ayrılık, Araplar beyti birim olarak aldıkları halde İran'da mısraın bir bütün olarak benimsenmesi ve taktiin hep mısra üzerinde yapılmış olmasıdır. (İpekten 2005: 138)

İmam Halil adlı tanınmış bir Arap gramercisi ve musiki bilgini tarafından sistemleştirilen aruzun, develerin yürüyüşünden, demircilerin sistematik çekiç vuruşundan veya kadınların çamaşır yıkarken kullandıkları ritimli tokmak sesinden ilham alınarak çıktığı görüşü yaygındır.

İslâmî dönem Türk edebiyatından önce, Türk milletinin yüzyıllar boyu kullandığı nazım şekli ve şiir ölçüsü vardı. Bu zamana kadar Türkçe şiirler, dörtlükler hâlinde ve hece sayısına dayanan milli bir nazım ölçüsüne göre söyleniyordu. XI. yüzyıldan başlayarak İslam kültür ve edebiyatı, İran kültür ve edebiyatını etkilediği gibi, Türk edebiyatını da etkisi altına almaya başladı. Bu dönemde, Türkçe şiirlerde, bir yandan İslâm öncesi Türk edebiyatı nazım şekli olan dörtlük (koşma) ve hece ölçüsü kullanılmaya devam ederken diğer yandan da İran'da uzun denemeler sonunda gelişip yerleşen aruz ölçüsü, Türk şiirinde kullanılmaya başlandı.

Farsça ile Arapça arasında hece yapısı açısından önemli bir fark olmamasına rağmen İranlılar, aruzu bazı değişiklikler yaparak Araplardan almışlardır. Türkler ise aruzu İran'dan çok az değişiklik yaparak aldılar. Türkçede, hece yapısının aruza uymaması ve uzun sesli hece bulunmayışı sebebiyle, aruzla birlikte Arapça ve Farsça kelimeler de Türk şiirine yoğun bir şekilde girmeye başladı.

Hecelerin kapalılık ve açıklık temeline dayanan aruz vezninin, şiire kattığı en önemli değer âhenk olduğu söylenebilir. Şiirde, âhenk olmadan onun etki ve şiirseliğinden bahsetmek mümkün olmaz. Şiirde, âhengi sağlamak için hecelerın sayı ya da niteliklerini esas alan birtakım ölçüler kullanılır. Türk şiirinde, aruz ve hece olmak üzere iki ölçü kullanılmıştır. Hece ölçüsü, mısralardaki hece sayısının eşitliğine, aruz ölçüsü de hecelerın açık veya kapalı oluşu esasına dayanmaktadır. Ölçünün, şiirdeki temel işlevlerinden bi-

risi de ritmi sağlamaktır. Ölçü aracılığı ile düzenli ses oluşumları elde edilerek şiire müzik ögesi katılmış olur. (Saraç 2009:101)

Şiirin estetik yönünü sağlayan husus, fert veya cemiyetle ilgili aynı duygu, hayal ve düşüncüyü yaşamış olanların ifadelerindeki heyecan uyandırıcı güzelliklerdir. Bu güzellik, *âhenk*, *hayal*, *form* ve bu üç ögenin temeli olan dil unsurlarının kullanılma başarısı olarak değerlendirilir. (Tural 2004: 228)

Şiiri, düz yazıdan ayıran en önemli özelliklerden birisi de âhenktir. Âhenk, kelimelerin akıcılığı, kulakta güzel bir etki bırakacak şekilde bir araya getirilmesi; sözün ses yapısının çeşitli yollarla etkileyici bir şekilde düzenlenmesidir. Divan şiiri, aruzun da katkısıyla âhenk yönü çok güçlü bir şiir diline sahip olmuştur. Onun bu özelliği dolayısıyla, okuyucu veya dinleyici, bazen anlamını bile kavramadan, bu şiirin cazibesine kapılarak etkisi altında kalır. (Saraç 2009: 16)

Vezin olmadan, klasik bir metni tam olarak hissedebilme şansına sahip olamayız. Çünkü şiirin nerelerden bölümleneceği, bize karşımızdaki metinde belirtilmemiştir. Aruzu, sadece bir âhenk unsuru olarak görmemeli, aynı zamanda şiiri doğru okuma ve anlama unsuru olarak da kabul etmeliyiz. (Çapan 2008: 64)

Ritim ve âhengi ortaya çıkaran aruz ölçüsü, XV. yüzyıldan sonra Türk şiirine iyice yerleşmiş ve bundan sonra da başarılı bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. XVI. yüzyılın başında ise aruzun kullanılmasında hiçbir güçlük kalmamış ve önceki yüzyıllardaki aksaklıklar, büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Aruz, bu yüzyılın Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî gibi büyük şairlerinin elinde hatasız ve ustaca kullanılan, bir şiir ölçüsü haline gelmiştir. Bu sonucun alınmasında, eğitimde şiir bilgisi ve aruza yer verilmesi, şiir dünyamızın önde gelen isimlerinin aruzla yazmaları ve geniş halk kitlelerine seslenen bazı manzum dini eserlerin de bu ölçüyle yazılmış olmasının etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, divan şiirini ayakta tutan ve ona can veren en büyük damarlardan birisinin de aruz olduğu söylenebilir.

Aruz, Türk şiirinde başarılı bir şekilde kullanılırken bir kısım şairler de “aruzun Türkçeye uymadığı, bu ölçüyle hatasız şiir yazmanın zor olduğu” şeklindeki görüşlerin haklılığını ifade eden bazı fikirler ileri sürmüşlerdir. XVI. yüzyılda, aruzu ustalıkla kullanan Fuzulî bile Türk dilinde şiir söylemenin zor taraflarını dile getirmiştir. Aruzun kolaylıkla kullanıldığı XVII. yüzyılda da aynı düşüncede olan bazı şairlerin bulunması oldukça ilginçtir.

Tanzimat’tan sonra da bu düşüncüyü savunanlar olmuş ve Türkçenin kısa seslerini karşılayabilmek için yeni kalıp yapma denemelerine girişilmiştir. Son dönemde ise Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Mehmed Âkif gibi şairler,

aruzla başarılı Türkçe şiirler yazılabileceğini şiirleriyle göstermişlerdir. Cumhuriyet döneminde, aruza ilgi gittikçe azalmıştır. Günümüzde aruz, divan şiiri incelemeleri için gerekli nazım bilgisi olarak önemini hâlâ korumaktadır. (Saraç 2007: 202).

Türk milletinin her yönüyle takdirini kazanmış realist bir fikir ve sanat adamı olarak Mehmet Âkif, Türk gençliğinin kendi öz değerlerini benimseyip millî düşünmesine kapı aralayan insanlardan birisidir. Şahsiyeti ile eserleri arasında sıkı bir bağ olan millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy sayesinde, on yıllar boyunca kendi öz pınarımızın coşkun akan şiir suyundan içerek ferahladığımız söylenebilir. Bu ferahlamada, şairin şiirinin temel özelliklerinden birisi olan aruzun da etkili olduğu bilinir.

Türk dilinin, en güzel ve en çok sevilen eserlerinden biri olan Safahat'ın şairi Mehmet Âkif, düşünce ve kültür dünyamızda özellikle şu yönleriyle öne çıkan bir isimdir: "İnanmış bir insan ve samimi bir müslüman olarak Mehmet Âkif, millî mücadeleye aktif olarak destek veren İstiklâl Marşı şairi Mehmet Âkif ve şair olarak Mehmet Âkif." (Tural 2004: 227)

Şair, bütün şiirlerini divan edebiyatı nazım şekillerin istifade ederek aruz vezni ile yazmıştır. Üslup ve dil, zaman zaman akademik ve felsefidir; zaman zaman da tamamen halka yöneliktir. İşte bu tavır, Âkif'in eserlerine orijinalite kazandırmış, eserlerinin geniş halk kitleleri tarafından beğenilerek okunmasını sağlamıştır. (Coşkun 2009: 547- 559)

Mithat Cemal, Mehmet Âkif'in aruzu hakkında şu görüşleri ileri sürer: "Esastan çok, şeklin şiirini aradı; Akif'te şekil, hüviyettir. Bizim için cansız olan şeyler, onun dünyasında canlıdır. Onun sanatını, aruz hülasa ediyordu. Şiirden ziyade nazmı seviyordu. Aruz, onun gözünde anonim bir şiirdi." (Kuntay 1986: 291)

Mehmet Âkif'in eserleri, gücünü büyük ölçüde düşünceden, bünyesinde barındırdığı fikirlerden alır. Tasvir, tahkiye, konuşma sentaksı, sağlam kompozisyon ve aruzun Türkçeye başarıyla uygulanması onun sanatının karakteristik yanlarını kurar. Bu özellikler, Mehmet Âkif'in yazdıklarını çoğu kez, saf şiir yapmaya yetmez. Çünkü o, şiiri bir araç olarak görür; söylemek istediği sosyal ve siyasî düşünceleri taşıyıcı, etkili ve kuvvetli ifade etmeye yarayan vasıtaya dönüştürür. Bu da onun sanatını, estetik düzlemden uzaklaştırır. Kendisinde, doğuştan beri var olan şiir cevherini iradesiyle susturmasına yol açar. (Gariper vd. 2009: 155)

Halk kültürü malzemesi olarak kalıplaşmış ifadelerin özünde bulunan ölçülü sesler, ses tekrarları ve kafiyeler, şiir dilinde anlatım gücünü artırmada büyük rol üstlenir. Deyimler, atasözü, dua ve beddua gibi kalıplaşmış sözler olduğundan, kuruluş yapılarının bozulmaması gerekir. Bu yapı bozulduğu zaman, kalıplaşmış ifade özelliğini kaybeder. Şiir dilinde de olsa bu yapı

değiştğinde, deyim ve atasözünün ifade ettiği anlamın kaybolacağı düşünülür. (Göde 2009: 110).

Mehmet Âkif'in, mümkün olabildiği ölçüde, yukarıda zikredilen bu yapıyı bozmadan, kalıplaşmış ifadeleri, şiirlerinde başarı ile kullandığı söylenebilir. Şairin, aruz gereği bazı mısralarında, kalıplaşmış ifadeyi bölerek veya kelimelerin yerini değiştirerek mecburen kullandığı da görülür.

Mehmet Âkif, Osmanlı coğrafyasının birçok yerine giderek oraları tanıma fırsatı bulmuş ve bundan dolayı buralarda konuşulan şive ve ağızlara iyice hâkim olmuştur. Türkçeyi, aruzla tamamen barıştırma başarısının altında yatan önemli noktalardan birisinin de, bu husus olduğu söylenebilir.

Mehmet Âkif'in bahsi geçen üç tarafından birisi olan şairliğini etkili kılan, onu iz bırakanlar safına katan, temel sebeplerden birisi de aruzu kullanmadaki üstün başarısıdır. Bu başarı, bir anda ortaya çıkan bir sonuç değildir. Âkif'in çocukluğundan itibaren şiirle meşgul olup iyi aruz eğitimi aldığı bilinir. Âkif'in, aruz eğitimini erken yaşlarda almış olmasının şiir dünyası ve aruzu başarıyla kullanımı üzerinde önemli katkılarının olduğu söylenebilir.

Zamanının bütün ilimlerini öğrenen Fuzûlî, "İlimsiz şiir, esası (temeli) yok duvar olur ve esassız duvar sonunda bî-îtibar olur (yıkılır)." (Mermer 1983: 44) der. Bu bağlamda Mehmet Âkif, aruz ilmini çok erken yaşlarda tahsil etme şansına sahip olan nadir insanlardan birisidir. Mehmet Âkif, öğrenmiş olduğu aruz bilgisini, içine hapsetmemiş, bu ölçüyü (aruzu) milletinin dili ve kültür değerleriyle yoğurarak şiirini oluşturma yoluna gitmiştir. Âkif'in şiirini, kalıcı hâle getiren ve değerli kılan temel unsurlar arasında, şairlik yeteneği kadar aruz veznini iyi kullanmış olması da gösterilebilir.

Fuzûlî'ye göre, şiir yeteneği insana Allah tarafından ezelde verilmiştir. Allah, mevzun (vezinli) kelâma önem vermiş ve insanoğlunu güzel sözden hoşlanan bir tabiatla yaratmıştır. Şiir, bir ilim olup insanın olgunluğunun bir sonucudur. İnsanoğlu, şiir ve güzel söz sayesinde herhangi bir masraf etmeden mutlu olur, önemli kazanımlar elde eder ve şiirle kendi adını ölümsüz hale getirebilir. (Doğan 1997: 19-21)

Mehmet Âkif'in sanatı, şairliği ve *Safâhât'*ıyla ilgili olarak, kendisi daha hayattayken bazı yazılar kaleme alındı. Bunlardan birisi Ömer Seyfettin'e aittir. Ömer Seyfettin, 30 Eylül 1919 tarihli *İfham* gazetesinin edebî ilavesine yazdığı "Edebi eserin eskisi yenisi olmaz, önemli olan güzel olmasıdır" konulu bir makalede şu görüşlere yer verir:

"Şair, ruhunda ilahi bir ateş, bir ihtiras olan kişidir. Şiir, bizi zapt etmeli, ruhumuzda olan bir kuvveti, bir hassasiyeti bize ilkâ etmelidir... Şiiri, bu şekilde anlayanlar için, Acem aruzu ile yazanlar arasında bugünün en büyük

Şairi Mehmet Âkif'tir. Safâhât'ta umman gibi bazen dalgalanan, bazen sakin, fakat son derece muhteşem duran bir ruhun akislerini görürüz. Süleymaniye Kürsüsünde, itiraz kabul etmez bir şaheserdir. Ben, İttifak-ı İslam taraftarı bir milliyetperver olmadığım halde, ne vakit bu şâheseri okusam heyecanım değişir; İttifak-ı İslam taraftarı bir ütöplast (hayalperest) oluveririm. Bu şair, ilâhî ihtirasında son derece samimîdir. Hiç yapmacığı falan yoktur." (Düzdağ 1996: 190)

Mehmet Âkif, *sanat, sanat içindir* görüşüne hiç katılmadı. Ona göre şiir, elbise ve hatta gıda gibi olmalıydı. İnsanı ve onunla ilgili olan her türlü bireysel ve toplumsal gerçekleri göz önünde bulundurarak okuyucunun dikkatine sunmanın gerekliliğine inanmıştı. Mehmet Âkif'in, hayal peşinde koşmadan bizzat gördüğü ve gönülden inandığı olayları, şiirleştirdiği bilinir.

Mehmet Âkif Ersoy, divan, tekke, halk (Anadolu ağzı), medrese, Tanzimat, Servet-i Fünun, ev ve hatta sokak Türkçelerini, en ince ayrıntılarına varınca ya kadar bildiği için Türk şiirinde, aruzun kullanılmasını zirveye taşıyan birkaç şairden birisi olma başarısını gösterdi. Türkçeyi bu kadar ayrıntısıyla bildiği için kelime bulmakta zorlanmadı. Bunun için aruzu, Türkçe ile en iyi kaynaştıran şairlerden birisi olarak Türk edebiyatı tarihindeki ayrıcalıklı yerini almış oldu.

Mehmet Âkif Ersoy, yazılarında, konu ve üslup olarak her şeyden evvel Osmanlı'yı düşündü. Mümkün olduğu kadar, halka bir şeyler vererek onları, içinde buldukları iç açıcı olmayan vaziyetten kurtaracak uyarıcı eserler meydana getirdi. Bunun için onun, şöyle dediği bilinir: "Memleketin akli başında olan evlâdı bize yan bakmaz da yardım edecek olursa neden Osmanlıların millî, hakikî, insanî bir edebiyatı vücûda gelmesin?" (Düzdağ 1996: 187)

Mehmet Âkif Ersoy'un aruz veznini kullanması ile ilgili olarak Mithat Cemal'in tespitleri şöyledir:

"Mehmet Âkif, aruzun Mimar Sinan'ıdır. Aruzun mimarı olarak Âkif'tir. Aruzla, yüz katlı binalar kurar. Âkif'den evvel, hiç kimse, bu derece ayağa kalkan bir nazmın sayısız katlarından ufuklara bakmadı. Aruzun içine derunî bir aruzun musikisini soktu. Güftesini bıraktın; onun bazı şiirleri beste olarak da eserdir. Mehmet Âkif Ersoy'dan önce aruz, üstüne üç tel geçirilmiş bir tahta gibiydi. Mehmet Âkif, bu tellerle uyuyan ihtiazları, bir rüyayı, yakalayamayacağına korkan sihirli ellerle, saatlerce, aylarca, hatta senelerce arıyordu. Ve nazmı, yalnız onun şahsına mahsus bir musiki âleti idi. Bunu, yalnız o, bütün vücudunu parmaklarına toplayan ellerle çaldı. Şahsi bir aruzu vardır; kıymetleri ve kusurlarıyla şahsî bir aruz. Birçok manzumelerinde nazmından doğan hayat, nazmını unutturacak kadar coşkundur. Şairliğinin şuursuz hiçbir tarafı

yoktur. Mehmet Âkif, vakayı yazmadan evvel onu yaşıyordu. Yazdığı, şiire döktüğü her olayı, önce kendisi iliklerine kadar hissedip yaşardı. Belki de onun şiirini etkili kılan en önemli unsurlardan birisi de budur...” (Düzdağ 1996: 195-196)

Muallim Nâcî, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Mehmet Âkif Ersoy gibi şairleri göz önüne aldığımızda, Türk edebiyatı, Batı edebiyatının etkisi altına girdikten sonra da aruz ile bağıni koparmamıştır. Şairler, yeni arayışlar içinde koşarken aruzu yeni ifade teknikleri için yine âhengi sağlayan bir ölçü olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir. Aruz, Âkif'in şiirlerinde Türkçe ile en güzel şekilde uyum sağlamış, günlük dil bile aruzla ifade edilir hale gelmiştir. (Saraç 2009: 102)

Aruz ölçüsünün Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimelerin yardımları olmadan da Türkçe şiirlerde başarıyla uygulanabileceğini, son devirde Tevfik Fikret, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal gibi şairler, şiirlerindeki uygulamalarıyla kanıtlamışlardır. (İpekten 2005: 141)

Aruz, Mehmet Âkif'in şiirlerinde Türkçe ile en güzel şekilde bağdaşmıştır. (Saraç 2007: 204). Mehmet Âkif'in yaşadığı zamanda, zirve bir noktada iken Klasik Türk şiirinin ölçüsü aruzun bir taraftan da son demlerini yaşadığı veya can çektiği de söylenebilir. Mithat Cemal'in, aruzun son demlerini yaşadığı bu dönemde Mehmet Âkif'i, *aruzla, resim yapan bir adam* olarak vasıflandırması oldukça ilginçtir.

Mithat Cemal, Mehmet Âkif'in şiirinde kullandığı aruz vezninin de yardımıyla yapmış olduğu şiirsel resimle ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Nazımın çizgileri, renkleri, noktaları var. Evet, noktaları! Çünkü bazen çok uzun yazan Âkif, bazen de, güzelliğin bir noktadan ibaret olacağını bilir. Hasta şiirinde, saç kelimesiyle, nokta gibi tek darbeli bir veremli çocuğun bütün yüzünü şöyle çizer: “Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi.” (1986: 271-273)

Mithat Cemal, Mehmet Âkif Bey'in aruzunu, kıymetleri ve kusurlarıyla şahsî bir aruz olarak kabul eder. Mahalle, ev ve sokak tabirleriyle lakırdı üslubunu her yere sokmuş olmasını, aruzunun kusurlu taraflarından birisi olarak kabul eder (1986: 286-296). Mehmet Âkif Ersoy'un meşhur Seyfi Baba şiirindeki şu mısraları, onun günlük konuşma dili olarak Türkçenin aruzla imtizacını göstermesi bakımından görelim:

Çekerek dizlerinin üstüne bir eski aba,
Sürünüp mangala yaklaştı bizim Seyfi Baba
—İhlamur verdi demin komşu... Bulaydık şunu, bir...
—Sen otur, ben ararım...
—Olsa içerdik, iyidir... (Ersoy 2009: 144)

Mithat Cemal, başka bir değerlendirmesinde de Âkif'in aruzu hakkında şunları söyler: "Geçen nesil, aruzun iki şairini verdi: Fikret ve Âkif. Bu iki şair, aruzun orkestrasyonunu yaptılar. Onlara gelinceye kadar, Türk nazmında *melodide* vardı, *armonie* yoktu. Özellikle Âkif, Abdülhak Hamid'in büyük velvelesini bıraktı." (Kuntay 1986: 286)

Safahat Şairi Mehmet Âkif Ersoy'un aruzu kullanmadaki başarısı ile ilgili olarak daha pek çok edebiyat tarihçisi ve şairin değerlendirmesi vardır. Bunlardan bazılarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Mehmet Âkif Ersoy'un aruzunu, hârikalı bin bir marifet gösteren kartala benzeten Balıkesirli Hasan Basri Çantay, İsmail Habib Sevük ve Süleyman Nazif'in Mehmet Âkif'in aruzu hakkındaki düşüncelerini şöyle zikreder: "Aruz, artık kimse ondan daha ziyade tabiîleştirecek değildir. Mısralarını aruzun içine, zarfına sımsıkı tetâbuk etmiş bir mazruf gibi yerleştiriyor. Bir marangoz kakması gibi muhkem bir intibak! Kelimeler, mısraa mihanmış sanıyorsun! Çok sağlam bir şiir." (İsmail Habib). "Hz. Davud'un elinde demir neyse Safahat Şairi Mehmet Âkif'in elinde, kelime ve aruz da odur. (Süleyman Nazif)" (1966: 77).

Aruzun zirveye yükselmesinde Mehmet Âkif'in büyük katkısı olmuştur. Onun İstiklal Marşı'nda da aruz ölçüsü kullanmış olması, çok isabetli bir tercih olarak kabul edilebilir. İstiklal Marşı'nda kullanılan "fe'ilâtün / (fâ'ilâtün) / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün (fa'lün)" kalıbı ilk dönemlerde kullanılan bir kalıp olup Mehmet Âkif tarafından çok sevilmiştir. Ayrıca bu kalıbın, Mehmet Âkif'in üslubuna en uygun bir kalıp olduğu bilinir.

Mehmet Âkif'in *Safahat*'ta kullandığı on iki aruz kalıbı içinde özellikle dört tanesini çok sevdiği ve en başarılı şiirlerini de bu vezinleri kullanarak yazdığı söylenebilir. (Şafak 2010: 232)

Millî marşımızın ölçüsü aruz olmakla birlikte, günümüzde neredeyse aruzla şiir yazmak tarihsel bir olgu haline gelmek üzeredir. Estetik zevki yükselmiş kişilerin, şiir okumak istediklerinde *Safahat*'ı okuduklarını söylemek de pek mümkün değildir. Artık, ders müfredatlarımızda olmasına rağmen zayıf altyapı yüzünden, bütün kademelerde aruz öğretimiyle ilgili çeşitli problemler yaşamaktayız.

Aruzun anlaşılmasında, iyi şairlerden örnek vermek yerine, aruzun az kurlu veya hiç kusursuz kullanıldığı örnekleri ön plana çıkarmanın daha isabetli bir tercih olduğu söylenebilir. Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'in şiirleri, bunun için güzel ve isabetli bir tercih olabilir (Saraç 2008: 24). Ayrıca aruz kalıplarıyla tıpatıp örtüşen meşhur beyit, atasözü, tekrarlar ve İstiklâl Marşı gibi unsurları, aruz öğretiminde kullanarak yeni nesli, şiirin âhengiyle buluşturabiliriz. Mesela, "Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem" ifa-

desiyle İstiklâl Marşı (Pala 2003: 81) mısralarının aruz açısından örtüştüğü (fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün) söylenebilir.

Şiirlerinin hepsini aruzla yazan Mehmet Âkif, aslında hece veznine karşı değildir. Bu konuda, yakın arkadaşı Hasan Basri Çantay'ın şu hatırasını nakledeyim:

“Kadıköy'de Şark Musiki Cemiyeti karşısındaki bir evde oturuyordum. Tedavi altında idim. Üstat, Üsküdar'daki evinden her gün kalkar, yaya olarak ziyaretime gelirdi. Bir gün ona, aruz ve hece ile yazdığım şiirlerimden okudum. Tevazu sahibi, kibar bir insan olduğu için beğendi. Amacım, hece karşısındaki düşüncesini öğrenmekti. Üstada şöyle dedim: Bizim gibi acezeye de hece vezni yakışır. Hemen şöyle karşılık verdi: Hayır, hayır, vezin bir ölçüdür. İş, ölçüye intibak edebilmekte ve şiir yazmaktadır. Ben, hece vezniyle çok güzel eserler okudum. Aruzu beceremeyenler, parmak hesabına kalkıyor, birçoğunun yazdıkları şiir olmaktan uzak düşüyor. Yunus Emre, ne kadar güçlü bir hece şairidir. O âşık, yüreği yanık adamın, o koca Türk'ün birçok şiirleri hafızamdadır. Son zamanlarda, hece vezniyle şiir yazan bazı gençler var, başarılı olacak gibi görünüyorlar. (1966: 79)

Hikemî şiiri çok seven Mehmet Âkif, çocukluk çağından itibaren aruz vezniyle yazılmış olan şiir odaklı klâsik Türk edebiyatının lirik tarafından daima beslendi. Gençlik yıllarında Ziya Paşa'yı okuyarak ona benzer bir şekilde bazı Eski Türk edebiyatı nazım şekilleriyle (terkib-i bend ve terci-i bend) şiirler yazdı.

Bahsi geçen Klasik Türk edebiyatı şairlerinin yanında İranlı büyük şair Şeyh Sadi'den etkilendi. Şeyh Sadi'nin hikâye ağırlıklı hikemi anlatımı, Mehmet Âkif'e Türk ve İslâm toplumunun aksayan ve İslâm'ın özüne uymayan davranış şekillerini dile getiren bir şiir dünyası olarak yansıdı.

İyi bir tasvir yeteneği, konuşma ve hikâye üslubunu şiirlerinde kullanmış olması, sağlam bir anlatım ve aruz vezninin Türkçeye başarıyla uygulanmış olması gibi konular, hikâye üslubunu çok seven Mehmet Âkif'in şiirinin en belirgin özelliklerini gözler önüne serer.

Bütün bu özellikler, onun aruzlu şiirlerinin bir kısmını saf şiir yapmaya yetmese de şiirlerinin önemli bir bölümü (Leylâ, Gece, Secde, Hicran, Bül-bül, Çanakkale Şehitleri, Kahraman ordumuza ithaf ederek *Safahat*'ına almadığı İstiklal Marşı vb.) daima Türk edebiyatının şaheserleri arasında anılmaya devam edecektir.

Mehmet Âkif'in, hayatının son yıllarında, içinde bulunduğu ruhî ve sosyal şartların etkisiyle Mısır'da yazmış olduğu bazı şiirleriyle (Gece, Secde, Hicran) Klasik Türk edebiyatında yoğun olarak ele alınan tasavvufî düşünceye kapı aralamış olması da oldukça ilginçtir.

Kaynaklar

- Coşkun, Menderes (2009), "Mehmet Âkif'in Şiir Anlayışı ve Şiir Seviyesine Yükselmış Manzumeleri", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C.2, 1. bs. Burdur: s.567-562, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yay.
- Çantay, Hasan Basri I(966), *Âkifnâme (Mehmed Âkif)*, 1.bs. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Çapan, Pervin (2008), "Eski Türk Edebiyatı Meseleleri", *Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 1. bs. (Haz. Ali Fuat Bilkan vd.) Ankara: s. 61-64, Grafiker Yay.
- Doğan, M. Nur (1997), *Fuzûlî'nin Poetikası*, 1.bs. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1996), *Mehme Âkif Ersoy*, 3. bs. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Ersoy, Mehmet Âkif, (1979), *Safahat*, (M. Ertuğrul Düzdağ.), 12. bs. İstanbul: İnkılap ve Aka Yay.
- Ersoy, Mehmet Âkif (2009), *Safahat*, (Haz. A. Vahap Akbaş), 1.bs. İstanbul: Beyan Yay.
- Gariper, Cafer (2009), "Kendi Şiir Anlayışının Dışına Düşmüş Bir Şair: Mehmet Âkif'in Poetik Görüşleri Işığında Sanatına Bir Bakış", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1, Burdur: s. 145-156, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yay.
- Göde, Halil Altay (2009), "Mehmet Akif'in Şiirlerinde Halk Edebiyatı Unsurlarından Kalıplaşmış Sözler", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1, Burdur: s. 307-318, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yay.
- İpekten, Haluk (2005), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 7. bs. İstanbul: Dergâh Yay.
- Kuntay, Mithat Cemal (1986), *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatu-Eserleri*, 1.bs. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Mermer, Ahmet (1983), *Eski Türk Edebiyatı XVI- XVII. Yüzyıl*, 1. bs. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay.
- Pala, İskender (2003), "Aruz Üzerine Düşünceler ve Teklifler", *Akademik Divân Şiri Araştırmaları*, 1. bs. İstanbul: s. 61-81, L&M Yay.
- Saraç, Yekta (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi, Birim- Ölçü- Kafiye*, 1. bs. İstanbul: 3 F Yay
- Saraç, Yekta (2008), "Edebi Bilgiler ve Edebi Sanatların Öğretimi", *Eski Türk Edebiyatı Çalıştayı Kitabı*, 1. bs. (Haz. Ali Fuat Bilkan vd.) Ankara: s.23-27, Grafiker Yay.
- Saraç, Yekta (2009), *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 1. bs. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Şafak, Yakup, "Mehmet Âkif ve Aruz" <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s5/13.pdf> (13 Ağustos 2010).
- Timurtaş, Faruk K. (1995), "Muallim Nâcî ve Lügatı" Lügat-ı Nâcî, İstanbul: s.5-16, Çağrı Yay.
- Tural, Sadık (2004), *Edebiyat Bilimine Katkılar I*, 1. bs. Ankara: Yeni Avrasya Yay.

